

LEO MATES\*

## Retrospektiva neuvrščenosti

Gibanje neuvrščenih je prispevalo k pospešitvi razpada kolonialnega sistema in združilo skoraj ves tretji svet, s tem pa je preprečilo totalno delitev sveta na vplivna področja svetovnih sil in njunih zvez. To se upravičeno poudarja kot velik zgodovinski uspeh. Hkrati gibanju nikakor ni uspelo udejaniti svojih temeljnih ciljev glede sprememb v ureditvi sveta na podlagi enakopravnega sodelovanja vseh držav, ne glede na vse razlike. Glede na to tako tisti, ki trdijo, da je bilo gibanje uspešno, kot tudi tisti, ki menijo, da ni izpolnilo pričakovanj, nedvomno lahko svoje stališče utemeljijo z dejstvi. Zato pogledjmo, kako je to gibanje nastalo in kako se je razvijalo v okviru tega našega dramatičnega zgodovinskega trenutka. Hkrati bomo skušali pojasniti to protislovno gledanje na njegovo uspešnost in oceniti možnosti, ki jih ima zdaj za prihodnost.

Po svojem ustanovnem vrhunskem sestanku se je gibanje neuvrščenosti razširilo po vsem svetu in zajelo skoraj cel tretji svet. Predstavlja praktično vse manj razvite države. Ta razvoj mu je omogočil, da je med svojim obstojem odigralo pomembno vlogo v svetovnem dogajanju, hkrati pa je izzval tudi vse večje probleme znotraj samega gibanja. Predvsem je treba zapisati, da je gibanje s svojim širjenjem ustvarilo v svetu široko področje, na katerem nobeni od velikih zvez ni uspelo povsem prevladati in si na ta način razdeliti sveta med seboj. Potem je vplivalo na to, da se je korenito spremenila dotlej običajna razporeditev glasov ob protislovnih resolucijah v Združenih narodih. Prav tako je znotraj gibanja prišlo do naraščanja spopadov na številnih območjih, pa tudi do pospešitve nekaterih izmed teh spopadov do te mere, da sta bili vanje posredno ali neposredno vpleteni obe svetovni sili.

Ti notranji spopadi pa niso okrnili enotnosti gibanja ob odločanju o temeljnih vprašanjih njegovega delovanja v svetu. O tem pričajo vsa srečanja šefov držav, ki so potekala v tem času. Ta enotnost ni slika pomanjkanja različnih pogledov glede na veliko število vprašanj. Bolj je izraz lahkote, s katero se je doslej vselej dosegalo soglasje, čeprav ob izrazih formalnih pomislekov posameznih držav do nekaterih vprašanj. Skratka, gibanje je preživelo začetne težave in utrdilo svoj položaj, o čemer priča tudi izredna zvestoba držav do gibanja. Samo ena izmed njih (Burma) je izstopila iz gibanja, in sicer pod avtorskim vojaškim režimom, ki je prav pred kratkim izzval splošno ljudsko vstajo. Poleg tega je bila izključena samo še ena država, Čile, in sicer tedaj, ko je tam po vojaškem udaru in Allendejevem umoru prevzel oblast Pinochetov avtorski režim.

Kljub takemu uspehu gibanju, ki je zajelo skoraj ves tretji svet, ni uspelo spremeniti nezadovoljivega stanja odnosov v svetu in uvesti svojih načel o enakopravnosti in prostovoljnem sodelovanju neodvisnih držav. Do kakršnegakoli uspeha mu ni uspelo razviti tudi predloga o novi mednarodni ekonomski ureditvi.

\* Leo Mates, publicist; sodelavec Instituta za mednarodno politiko in gospodarstvo, Beograd.

Beograjska konferenca je potekala v času visoke napetosti v ameriško-sovjetskih odnosih, po zlomu poskusov, da bi v Parizu leta 1960 potekal še en sestanek četverice šefov vodilnih sil iz druge svetovne vojne. Po tej okoliščini je večina analitikov neuvrčenih sklepala, da je bila konferenca sklicana z namenom, neposredno vplivati na sočasna sporna svetovna vprašanja. Iz tega se je potem sklepalo, da je tudi sam pojem neuvrčenost izčrpan z razlago svojega pomena že v poimenovanjem. Drugače rečeno: gibanje se najpogosteje pojmuje kot združevanje držav, podobno zvezam, se pravi kot skupnost za izvajanje določene konkretno opredeljene skupne zunanje politike v okviru danega sočasnega svetovnega položaja in razporeditve sil.

Ni dvoma, da je zaostrovanje odnosov med obema svetovnjima silama v tem času vplivalo na izbiro trenutka, primernega za klic konference, in da je zares vplivalo tudi na njen potek in na njene sklepne dokumente. To pa vendarle niso bili izvirni razlogi za njen sklic in za zbiranje velikega števila držav okrog gibanja neuvrčenih, ki se je potem razvilo. Politična kriza, ki se je začela leta 1960, je bila sicer v središču pozornosti konference, vendar je svojstvo pobude za sklic tega srečanja treba iskati na drugem mestu.

Prvi konkretni pogovori o konferenci so bili poleg internih razprav v sami Jugoslaviji opravljeni poleti leta 1961, med Titovim bivanjem v Kairu, kjer se je ustavil med vračanjem s potovanja po afriških državah. Bili so plod večletnega preučevanja svetovnih problemov, posebej težav tretjega sveta. Ob tej priložnosti je Tito na koncu tega potovanja sklenil začeti akcijo za sklic konference, ki naj bi združila večje število držav, ki niso bile navezane na bloke, vendar so se počutile politično, ekonomsko in vojaško ogrožene.

Ob razgovorih z Naserjem v Kairu sta bila povabljeni, naj se pridružita tej pobudi, tudi Nehru in Sukarno. Oba sta pristala in tako je prišlo do akcije četverice sklicateljev konference. V teh prvih stikih je bila jasno opredeljena namera, naj bi bilo to srečanje, na katerem bi preučili splošne probleme in položaj tistih držav, ki so pripravljene s skupnim sodelovanjem zunaj in neodvisno od blokov popraviti in utrditi svoj mednarodni položaj v vsakem pogledu. Odtod izvira tudi poimenovanje »neuvrčeni«, ki je v svetu že bilo široko uveljavljeno odtlej, ko je bilo sprejeto posebno stališče nekaterih izmed teh držav v zvezi z vojno na Koreji. Dodajmo pa tudi, da je bilo pri nas to poimenovanje, ki se je v pogovorih uporabljalo v angleški verziji (nonaligned), na začetku napačno prevedeno kot »zunajblokovski«, zaradi česar je prišlo celo do napačnega vtisa, da se spreminja poimenovanje gibanja; kasneje je bila ta prevajalska napaka odpravljena.

Veličino in smisel vpliva sočasnega svetovnega dogajanja na delo te konference je mogoče najboljše oceniti s preučitvijo stenogramov s plenarnih sestankov in iz vsebine sklepnih dokumentov. Že od Titove dobrodošlice prvega dne konference pa tja do njenega konca so bili v središču pozornosti temeljni problemi, obravnavani v okviru zgodovinskega razvoja in dolgoročnih interesov neuvrčenih in manj razvitih držav na svetu. V zvezi s tem je treba zapisati, da se je edino Nehru v svojem govoru drugače usmeril. Menil je, da je treba na prvo mesto postaviti problem napetosti med svetovnimi silami. Po njegovi oceni je imel ta problem prednost, ker je bilo pred vsako drugo akcijo treba ohraniti mir, ki je bil resno ogrožen. Ta njegova pobuda je bila sprejeta v tem smislu, da je bil hkrati v Deklaracijo o trajnih in zgodovinskih nalogah in težnjah sprejet tudi poziv, naslovljen na dve svetovni sili – na Sovjetsko zvezo in Združene države Amerike – naj normalizirata svoje odnose.

Glavni dokument je bila vendarle deklaracija, ki je služila kot model za vsa

poznejša srečanja šefov neuvrščenih držav, pa tudi za ministrske sestanke. V njej je najprej ocenjeno splošno stanje v svetu in sklenjeno je bilo, da je cilj neuvrščenih, naj se svet, v katerem vlada močnejši, preobrazi v svet popolnoma enakopravnega sodelovanja in blagostanja. S tem tipom končnega akta se končujejo vsa poznejša srečanja gibanja, ki so splošne zahteve in težnje iz Beograda razvijala na podlagi svojih ocen in potreb časa. Beograjska konferenca kljub svojemu pogledu v prihodnost in pričakovanju, da bo sodelovanje med temi državami postalo trajno, ni predvidela tiste oblike gibanja, ki se je pozneje razvila, prav tako pa tudi ne rednega ponavljanja vrhunskih sestankov vsako tretje leto. Takšna praksa se je razvila šele ob koncu prvega desetletja po Beogradu.

Beograjska konferenca vendarle ni le proizvod razmišljanja o tistih problemih, na katere se nanaša, ampak temelji na večletnem, bolj ali manj sistematičnem sodelovanju mednarodno najbolj aktivnih neuvrščenih držav od konca druge vojne. Zato je bil politični teren za to pobudo pripravljen v okviru večjega števila držav v daljšem času. Ta aktivnost se je v Združenih narodih vselej uresničevala ad hoc, glede na konkretne okoliščine in potrebe. Najzgodnejši problemi, ki so jo izzvali, so bili problemi ekonomskega razvoja po drugi svetovni vojni, v katerih so razpravljali v Združenih narodih. Tu spočetka ni šlo za že načrtovane akcije, ki bi se pripravljale pred vsakim zasedanjem posameznih forumov OZN doma in v dogovoru med vladami. Skupne akcije so predvsem na zasedanjih generalnih skupščin OZN načrtovali med delegati, ki so se ukvarjali z ekonomsko problematiko v svojih delegacijah. To združevanje je od časa do časa zajelo večje število držav iz Latinske Amerike, pa tudi v tem času že neodvisnih arabskih držav, ter nekaterih azijskih, posebej Indijo in Indonezijo (po letu 1950, ko je postala neodvisna). Jugoslavija je bila vselej v tem krogu, pogosto pa je prav sama dala pobudo za sestanke.

Takšno občasno sodelovanje na ekonomskem področju je kmalu dobilo sistematično obliko. To se je zgodilo na sestanku v jugoslovanski ambasadi v Parizu med zasedanjem generalne skupščine Združenih narodov, ki se je v tem letu sestala tu. Tedaj sem bil odgovoren za obravnavo ekonomskih vprašanj na zasedanju in sem sklical dvajset delegatov iz manj razvitih držav, da bi se dogovorili. Na sestanku je bilo konkretno postavljeno vprašanje, ali bomo vsi skupaj zagovarjali jugoslovanski predlog za ustanovitev sklada za financiranje razvoja ali se opredelili za indijskega o ustanovitvi mednarodne agencije za razvoj. S soglasjem je bila sprejeta naša teza in odtlej je bila akcija v zvezi s tem in drugim ekonomskimi vprašanji predmet stalnih posvetovanj med vladami tudi zunaj zasedanj.

Drugo vprašanje, ki je bilo predmet občasnega sodelovanja in ki se je tudi razvilo v stalno koordinacijo, je bilo vprašanje neodvisnosti kolonij. To vprašanje je že na prvem zasedanju spodbudila Indija, in to s povsem specifičnim predlogom, da se postavi na dnevni red diskriminacija do Indijcev, ki živijo v Južni Afriki. Temu so se pridružili delegati afriških držav, ki so bile tedaj neodvisne, in postavili vprašanje vseh diskriminiranih etničnih skupin v tej državi. Kmalu se je iz tega razvilo tudi celotno kolonialno vprašanje. To je bilo sicer na dnevnem redu na podlagi določila Listine o poročanju metropol o stanju v tistih kolonijah, nad katerimi je imela oblast posamezna metropola. Tudi to sodelovanje se je sčasoma sistematiziralo. Šlo je za skupno izdelavo načelnega stališča in za to, da se izognejo vnašanju prvih spopadov in hladne vojne v to vprašanje, pri čemer je vztrajala ZSSR, kajti to je oteževalo široko podporo zahtevam kolonialnih ljudstev v Združenih narodih.

Na političnem področju se je prvo pomembno sodelovanje razvilo ob vojni na

Koreji. Jugoslavija je na seji varnostnega sveta sprejela posebno stališče že v prvih dneh vojne, ker je menila, da ta vojna grozi s tem, da se bo razširila na druga področja, in to na podlagi tedanje blokovske razdelitve. Pri tem je bila osamljena, vendar so se ji v generalni skupščini jeseni tega istega 1950. leta pridružile Indija in manjše število drugih držav iz tretjega sveta. Ob tej priložnosti je prišlo do prve uporabe poimenovanja neuvrščenost, s katerim so označene države, ki se niso opredelile za nobeno stran v tej vojni. Ni dvoma, da je bila prav ta akcija najpomembnejša v obdobju pred beograjsko konferenco. Olajšala je sodelovanje na drugih področjih, posebej omenjeno sodelovanje v zvezi z ekonomskimi problemi, ki se je poglobilo leto pozneje v Parizu.

Vse te akcije v Združenih narodih so se naslanjale na precej širše dogajanje v tretjem svetu v teh prvih desetletjih neposredno po drugi svetovni vojni. To je bilo v obdobju, v katerem je vrsta držav dobila neodvisnost; predvsem so bile to Indija, Burma ter zatem Indonezija. Podobno protikolonialno gibanje se je razvilo tudi na Bližnjem vzhodu in v Severni Afriki, potem pa se je pričelo širiti na vse tiste dele sveta, kjer so bile kolonije in odvisne države. To je na koncu prvih desetih let privedlo tudi do prvega skupnega nastopa teh »barvnopolitih«<sup>1</sup> držav. S skupno akcijo dveh državnikov, Nehruja in Sukarna, je bila leta 1955 sklicana konferenca v Bandungu. Motiv za sklic konference je bil, kot je rekel njen pobudnik Nehru, naj se na svetovni sceni uveljavijo »drugopoliti narodi«, ki so jih dotlej pretežno obravnavali kot drugorazredne narode.

Kriterij je bila torej »obarvanost«<sup>2</sup> – razen za Turčijo, ki so jo uvrščali med neevropske države. Dejansko so se združile vse tiste azijske in afriške države, ki so že bile neodvisne, razen Južne Afrike in Izraela. Glede na to je bil kriterij za konferenco z vidika temeljnih interesov preširok, ker so sodelovale tako ekonomsko kot socialno različne države, kakršni sta na primer, Japonska in Nepal. Po drugi strani je bila po geografskih kriterijih preveč omejena zgolj na afriške in azijske države. Te pomanjkljivosti so omejele možnost trajnejšega sodelovanja, kar je bilo še okrepljeno s tem, da so sodelovale države, ki so bile trdno blokovsko usmerjene, ter neuvrščene (Turčija kot članica pakta NATO, pa Indija, poleg njiju pa tudi Kitajska). Poleg tega je po zahtevi Sovjetske zveze, da je kot azijska država vključena v morebitno drugo konferenco, prišlo do notranjega razdora. V času tega razdora, konec petdesetih let, so bili odnosi med Sovjetsko zvezo in Kitajsko že zaostreni.

Bandung je bil vendarle zelo močna spodbuda za bolj aktivno kolektivno delovanje izjemno pomembnega dela sveta. Konferenca sicer ni mogla ustvariti podlage za trajno sodelovanje in koordinacijo, vendar je precej olajšala naslednji korak pri združevanju držav tretjega sveta, do katerega je prišlo na povsem drugačni podlagi in po povsem drugačnih kriterijih. Ta poskus, kot je bilo rečeno, je spodbudila Jugoslavija, država, ki ni imela nikakršnih predsodkov glede geografske pripadnosti, ki pa je bila po svojem notranjem in zunanem izkustvu nagnjena k temu, da združevanje pojmuje samo z vidika temeljnih socialnih in ekonomskih interesov in vztrajanja pri avtonomiji zunanje politike.

Beograjska konferenca pomeni v zgodovini multilateralnih akcij novost, in to ne samo zaradi širine združevanja, ampak še zaradi dveh zelo pomembnih meril. Prvič, to je bilo prvo srečanje šefov držav, ki ga ni sklicala katera od velikih sil tega časa, kot je bilo to vselej v preteklosti. Drugič, glavni cilj ni bilo reševanje določenega sočasnega političnega problema, kar je bil cilj sicer dokaj redkih srečanj šefov velikih sil v zgodovini. To je bilo srečanje držav, med katerimi se nobena ni mogla

pohvaliti s kakšno posebno močno materialno bazo in veliko močjo. Njihova možnost vpliva na tok dogodkov je slonela izključno na kolektivni akciji. Zbrale se niso niti zato, da bi drugim vsilile svojo konkretno politično voljo oziroma da bi oblikovale skupno zunanjo politiko z določenimi cilji, kot to vselej delajo vse zveze, združene okrog velikih sil.

Te na to niti pomisliti niso mogle, ker se niso združile niti okoli katere izmed močnih držav, niti niso bile sposobne vsaj kolektivno delovati kot velike sile in njihove zveze. Široko združevanje velikega števila držav, revnih, slabo razvitih in razkropljenih po svetu, je lahko služilo le prizadevanju, da se postopoma uresniči-jo določene trajnejše in globlje spremembe v svetu, predvsem pa dvig njihovega statusa v okviru svetovne skupnosti. Računale so samo z enim od dveh možnih učinkov na mednarodno skupnost. Opustile so upanje, da bodo neposredno uresničile na materialni moči utemeljene rezultate, zato so izhajale iz moralnega vpliva, s katerim so se v svetovni zgodovini uresničevale veliko globlje in bolj trajne spremembe od tistih, ki so jih velike sile vsiljevale z orožjem ali ekonomsko prisilo. Sicer pa tudi kolonializem ni bil odpravljen zaradi materialne premoči narodov, ki so se bojevali za emancipacijo, ampak z močjo volje in trdnostjo zavesti teh narodov. Samo tako je mogoče pojasniti okoliščino, da je bil ta sistem zrušen v času, ko je bilo materialno sorazmerje obeh sil neprimerno manj ugodno kot v času nastajanja kolonialnih imperijev.

To je vplivalo tudi na notranje odnose v gibanju, ki se je razvilo iz beograjske konference. Določitev temeljnih teženj in potreb teh držav je bila mogoča brez problemov in soglasno. Tak je bil tudi način odločanja čisto na začetku. Povsem drugače je bilo s političnimi problemi, povezanimi s tekočimi dogajanjem in posebnimi nacionalnimi interesi, ki se pojavljajo predvsem v odnosih med sosedi. Na to je jasno opozoril tudi Tito, gostitelj v Beogradu. Poudaril je, da je nujno, da se velike in dolgoročne cilje opredeli enoglasno in da vse države ostanejo pri teh izhodiščih trdno združene. To je pogoj, da moralna sila velikega števila držav, združenih v gibanju, pride do izraza. Tito je ob tej priložnosti opozoril tudi na to, da v sporih med sosedi takšne enotnosti ni moč doseči in da bo zaradi številnih takšnih, po njegovem mnenju drugovrstnih problemov, prišlo do razhajanj, ki ne bi smela preprečiti sožitja neuvrščenih držav.

Celotna programska izhodišča, opredeljena v beograjski deklaraciji, je torej mogoče zvesti na kolektivno prizadevanje, da bi se izboljšal mednarodni položaj vseh ogroženih in neenakopravnih narodov na svetu in da bi jih kar najbolj zaščitili pred napadi na njihovo samoodločbo in na njihovo avtonomijo pri odločanju o lastni usodi. To je praktično pomenilo spremembo obstoječe ureditve, temelječe na prevladi in neenakopravnosti, ter uvedbo nove ureditve, temelječe na enakopravnosti, kot je to izrečno zapisano prav na začetku beograjske deklaracije. Ta cilj je neizogibno zahteval kot nujno materialno podlago občutno izboljševanje gospodarskega položaja predvsem v manj razvitih državah. Prav tako je zahteval krepitev njihovega položaja v mednarodnih gospodarskih odnosih. Problematika ekonomskega razvoja je zato postala od začetka gibanja njegovo osrednje in življenjsko politično vprašanje, brez katerega ni mogoč kakršenkoli socialni ali politični razvoj. Zato se tudi aktivnost, zasnovana v Beogradu, izvaja na tri glavna področja.

Prvo področje je bilo tedaj glede na nevarnost za svetovni mir in strahote atomske vojne zagotavljanje mednarodnega miru, politične stabilnosti in sodelovanja, kar vključuje tudi razorožitev. Drugo področje je bilo tedaj prioriteto zaradi svoje aktualnosti, in sicer je bilo to prizadevanje, da bi se čimprej končali

kolonializem in z njim povezani pojavi v svetu. Tretje področje je bilo v Beogradu samo na kratko opredeljeno. Nanaša se na razvijanje mednarodnega ekonomskega sodelovanja in ustvarjanja možnosti za vse države, da se razvijajo in da se na ta način ublažijo tiste razlike, ki še obstajajo in otežujejo enakopravno sodelovanje. Med temi tremi področji so bili celoviteje razrešeni le največji problemi kolonializma. Drugo so le še ostanki, vendar se zdi, da bodo ta vprašanja kmalu rešena. V nasprotju s tem pa postaja ekonomska problematika sčasoma vse težja. Izboljšanje političnih odnosov odpira večje možnosti, ki bi lahko pospešile reševanje zapletenih nalog na ekonomskem področju.

Če primerjamo tako opredeljene temeljne cilje in naloge gibanja neuvrščenih držav z doseženimi rezultati, nujno pridemo do sklepa, da najpomembnejši cilj ni dosežen in da se je stanje v tem pogledu še poslabšalo. Neuvrščene in vse druge manj razvite države so danes v ekonomskem pogledu v veliko težjem položaju kot kadarkoli doslej po pridobljeni neodvisnosti. Večinoma so preveč zadolžene, stopnja ekonomske rasti pa v glavnem ne dopušča upanja, da bi bil ob še vedno visoki stopnji naravnega pritiska prebivalstva mogoča tudi ekonomska rast. Še več, niti pogajanja o teh problemih po zastoju sredi sedemdesetih let niso bila obnovljena. Poskus medsebojnega sodelovanja in samopomoči nikjer ni imel omembe vrednih rezultatov. Osrednja točka akcijskega programa zgodnjih sedemdesetih let, nova svetovna gospodarska ureditev, ne le da ni dala rezultatov, ampak je bila celo potisnjena s središčnega mesta. Na njeno mesto je prišlo vprašanje odpravljanja prezadolženosti večine manj razvitih držav. Tudi pri tem vprašanju ni kakršnegakoli resnega napredka, čeprav se v zadnjem času pojavljajo znaki večje pripravljenosti za konstruktivne pogovore med upniki, pa najsi so to vlade ali bankirji iz zadolženih držav.

Kako je do tega poslabšanja prišlo kljub velikemu uspehu gibanja, ki je združilo tako veliko število držav in se potem tako vztrajno lotilo naloge – izboljšanja njihovega položaja in statusa v mednarodnih ekonomskih odnosih? Odgovor na to je dvostranski. Prvič gre za način delovanja, drugič pa za omejenost možnosti, ki jih gibanje te vrste sploh ima za doseganje postavljenih nalog.

Ko je prišlo do kristalizacije pojmov v gibanju in ko je bil poudarek premaknjen z iskanja gospodarske pomoči na reševanje temeljnih problemov svetovnega gospodarstva in ekonomskih odnosov na začetku sedemdesetih let, je nova akcija temeljila na uporabi nafte kot glavnega sredstva pritiska na visoko razvite države. Obstoja OPEC-a ni mogoče niti pripisati gibanju neuvrščenih držav, niti ni to samo po sebi bila napačna poteza. Če pa pogledamo dokumente z vseh vrhunskih sestankov in ministrskih srečanj v tem obdobju, jasno vidimo, da je gibanje gledalo na OPEC in na nafto, posebej na povišanje njene cene, kot na svojo glavno prednost v konfrontaciji z razvitimi državami na Zahodu.

Poznejše izkustvo in potek dogodkov sta pokazala, da je bila vloga nafte povsem napačno ocenjena. Vsa taktika, temelječa na tej napačni oceni, je morala privedi samo do poslabšanja odnosov in do spopadov, ne pa do konstruktivnega dialoga. Pred nadaljnjim razmišljanjem pa je treba reči, da je do povečanja cen nafte moralo priti, in to celo še veliko prej kot ob znanem velikem skoku jeseni 1973 in tistih poznejših med desetletjem, ki so ceno sodčka surove nafte dvignili od okrog dveh dolarjev na več kot 30 dolarjev v obdobju, krajšem od enega desetletja.

Ta potreba po zvišanju cene temelji na omejenosti svetovnih zalog tiste surove nafte, ki je na razpolago po relativno nizkih cenah. Zato je grozilo, da bo naenkrat

prišlo do pomanjkanja energije in težkih motenj. Iskanje alternativnih virov kakršnekoli vrste je ekonomično samo pri takšnih cenah za energijo vseh vrst, ki so občutno višje od cen, ki ustrezajo ceni nafte iz leta 1972. Nafta je treba vzeti kot merilo, ker je bila poleg zemeljskega plina tedaj daleč najpomembnejši vir energije. Ta proces pa je bilo treba izvesti postopno in z dogovarjanjem, tako da bi bil dobiček od višje cene uporabljen za razvoj drugih virov. Če bi tako ravnali, ne bi prišlo do vseh tistih motenj, ki so v največji meri prav manj razvite države privedle v katastrofalen položaj, ustvarile pa tudi težave za izvoznice, združene v OPEC-u. Prvi negativni učinki v gospodarstvih razvitih zahodnih držav niso privedli do večje pripravljenosti za sodelovanje, ampak, nasprotno, do še močnejše težnje po zapiranju v svoj krog in zavračanje vsakršnega dialoga. Nadaljnje skokovite podražitve so te odnose še bolj zaostrole.

Na koncu so si razvite države opomogle od šoka in celo povečale svojo ekonomsko rast, vendar pa je kopičenje petrolejskih dolarjev, ki so jih v njihove banke in državne institucije vlagale države OPEC-a, privedlo do potrebe, da se ta sredstva ponudi kot posojilo manj razvitim državam na vseh kontinentih pod ugodnimi pogoji. Hkrati gibanje neuvrčenih držav članic ni opozarjalo niti ni samo spodbujalo kakršnihkoli ukrepov, da bi preprečilo to nepremišljeno zadolževanje. Pospešeno sprejemanje teh navidezno ugodnih posojil je bilo pravzaprav velika napaka. Restrukturiranje gospodarstva v razvitih državah in njihova protekcionistična politika v zvezi s hitrim skokom cene energije sta uničila vsakršno upanje na večji izvoz na podlagi teh in s takšnimi posojili razvitih zmogljivosti.

Stanje se je poslabšalo zato, ker velikega priliva sredstev v vsega nekaj letih ni bilo moč koristno investirati niti ob najboljši državni administraciji in poslovnosti ter učinkovitosti gospodarstva. Ker tisti, ki so dejansko razpolagali s temi velikimi sredstvi v državah tretjega sveta, niso bili temu dorasli, so bile investicije zvečine napačne ali celo popolnoma neutemeljene, kolikor se sredstva niso prelila v porabo ali odšla po drugih stranpoteh. Katastrofa se je stopnjevala s tem, da je prišlo tudi do povečanja obresti, dolgovi so rasli, o odplačilu pa ni moglo biti govora. Pri vsem tem so nedvomno najbolj odgovorni državni, bančni in gospodarski dejavniki na Zahodu. To je lahko seveda objektivna ocena z nepristranskega vidika. Kar pa zadeva dolžnike in gibanje neuvrčenih, so ti vendarle v prvi vrsti najbolj odgovorni pred svojimi narodi, ker so njihovi predstavniki oni, ne pa Zahod.

Če se vprašamo, kako je moglo priti do tega, da je gibanje neuvrčenih v tem kritičnem obdobju zatajilo, moramo odgovor iskati v metodi dela gibanja v tem času. Namesto osredotočenja na temeljno in življenjsko vprašanje držav tretjega sveta, torej na finančne probleme, ki jih je izzval prvi skok cen surove nafte, je gibanje prav v tem času pa vse do konca sedemdesetih let razširilo neverjeto fronto svojih aktivnosti na vse večje število manj pomembnih vprašanj in hkrati do skrajnih meja razširjalo organizacijske enote, ki so se z vsem tem ukvarjale kot koordinatorji. Hkrati se je v zvezi s posameznimi regionalnimi spopadi lotevalo aktivnosti, ki bi lahko bile veliko bolje izvedene prek Organizacije združenih narodov. Celo na ministrskem sestanku v Georgetownu leta 1973 se je pojavila zamisel o tem, da bi gibanje postalo nekakšna organizacija za kolektivno obrambo v spopadu z Zahodom na ekonomskem področju. Pri tem razsipavanju sil in pozornosti, pa tudi v skoraj evforični veri v moč nafte, sta se razblinili perspektiva in ocena dogajanj.

Poglejmo si zdaj poprej navedeno drugo smer razmišljanja, se pravi omejenost možnosti delovanja gibanja. Gibanje neuvrčenih je v bistvu skupnost držav, zato bi lahko celo dvomili o tem, ali je poimenovanje gibanje pravilno. Zagovarjati ga

je mogoče samo tako, da se sklicujemo na to, da so v gibanju kot enote združene države, se pravi države kot dejavniki v imenu celotnega ljudstva. Tiste populistične prvine, ki jo beseda gibanje vsebuje, pa tu vsekakor ni. Tega se je potrebno zavedati, ker je dobro znano, kakšni so učinki in možnosti za delovanje države, ko gre za ekonomske probleme. Skratka, tisto, s čimer se je gibanje kot skupek držav ukvarjalo, in s čimer se na svetovni sceni edino lahko ukvarja, so meddržavni odnosi. Glede na to so bili tudi ekonomski problemi pojmovani zgolj v svojem državnem, se pravi političnem smislu in okviru.

Gibanje je lahko razpravljalo in delovalo samo v domeni odnosov med državami. To je v zvezi z ekonomskimi težavami tretjega sveta vsekakor zelo pomembna domena. Osrednji problem pa ni v tem, da gospodarstva razvitih držav uporabljajo svoje države za to, da bi pridobila ugodnejše možnosti za dejavnost v tretjem svetu, in da te države to delajo in imajo vse nujne možnosti za to. Najpomembnejše je vendarle to, da so gospodarstva Zahoda na višji ravni razvitosti, to pa pomeni tudi učinkovitosti, in da razpolagajo z izjemno velikimi finančnimi in tehničnimi sredstvi. Celo če bi se z meddržavnim sporazumom udeležil načrt o novi gospodarski ureditvi – to pa bi bila edina možna oblika – bi se enakopravnost nanašala samo na odnose med posameznimi državami. Ogromen prepad med razvitemo gospodarstev in celih družb bi obstajal še naprej, prav na tem pa tudi temelji neenakopravnosti. Povsem preprosto povedano: revež ostaja revež, bogataš pa bogataš tudi tedaj, ko sta pravno povsem enakopravna. Nikakršne prednosti, pa tudi drugi državni privilegiji in koncesije, dane manj razvitim državam, kolikor bi bilo to sploh uresničljivo, ne bi mogli bistveno spremeniti temeljne neenakopravnosti.

Gibanje je po svoji naravi, pa tudi po nagnjenosti samih dejavnikov, osrediščilo vso pozornost in pritegnilo vse svoje sile k razčlenjevanju strategije, ki se je nujno morala nanašati samo na meddržavne odnose. Ker ima država v razvitih deželah nedvoumno omejene možnosti poseganja v gospodarske tokove in akcije gospodarskih subjektov, je to že na startu zmanjšalo možnosti za kakšen realen uspeh. Prizadevanja, da bi v razvitih deželah vsilili spremembo odnosov do državnega poseganja v gospodarska vprašanja, so bila skrajno naivna. Sedaj je celo v številnih etatičnih deželah postalo jasno, da je državno vmešavanje v takšna vprašanja napačno celo za manj razvite dežele.

Kar zadeva najpomembnejše vprašanje – učinkovit gospodarski razvoj v manj razvitih državah, se počasi začenja razumevati, da je to vprašanje, ki se ga je treba lotiti na povsem drugačen način. To pa pomeni, da so bile nekatere izmed glavnih prvin, ki jih vsebuje strategija meddržavnega reševanja problemov, napačne in da so zato celo negativno vplivale na gospodarski razvoj teh držav. To se nanaša posebej na zavračanje »neenakopravnosti« in »kolonialnega« statusa v odnosih in sodelovanju z bolj razvitimi podjetji. Pri tem se je pozabilo, da kritizirani odnosi nujno izhajajo iz razlike v stopnji razvitosti. Povsem se je pozabilo, da je bil to odnos, ki je še na prehodu v dvajseto stoletje vladal med velikimi zahodnoevropskimi in mladimi ameriškimi podjetji, ki so potem prerasla tista, od katerih so bila prej odvisna. Če si pogledamo Japonsko, poleg tega pa še »štiri azijske tigre« (Južno Korejo, Hong Kong, Tajsko, Singapur), zdaj pa tudi že Malezijo, bomo videli, da je bila ta strategija zares škodljiva. Seveda pa je bila to nujna posledica meddržavne narave gibanja.

Prihodnost gibanja v tem trenutku vendar obljublja boljše rezultate. Po eni strani je prišlo do izboljšanja odnosov med svetovnimi silami in zmanjšalo se je njihovo vmešavanje v regionalne spore. Celo trudijo se, da bi se iz teh spopadov

izvlekle in da bi jih po možnosti umirile. S tem, pa tudi z zmanjševanjem napetosti v odnosih med Vzhodom in Zahodom se omogoča krepitev kohezije v gibanju in vse manjša je potreba po sprejemanju sklepov v zvezi s spornimi vprašanji sočasne politike, zaradi katerih so nastajale težave, ker se je vztrajalo pri soglasju. Hkrati se odpirajo boljše možnosti za obnavljanje dialoga pri odpravljanju ekonomskih težav tretjega sveta na podlagi meddržavnih sporazumov. Še pomembneje je, da se odpirajo tudi boljše možnosti za pogajanja o dolgovih in splošnih finančnih vprašanjih z razvitim svetom.

Uresničitev teh novih priložnosti bo v glavnem odvisna od tega, kako bo gibanje delovalo in do katere mere bodo izrabili možnosti, ki jih ponuja ugodno ozračje, ki se je razvilo v odnosih med Vzhodom in Zahodom, posebej med svetovnjima silama. Izraba teh možnosti ne bo lahka, ker bi na Severu moralo priti do spremembe stališča do Juga, to pa se še ni zgodilo do te mere, da bi zadoščalo za obnovitev dialoga. Navsezadnje bi gibanje moralo v veliki meri vplivati na notranji razvoj v svojih vrstah in za to, da se neuvrščene države usposobijo za neposredno ekonomsko sodelovanje, ki je bilo dotlej oteženo zaradi velikega bremena zadolženosti.

Ta problematika je izjemno zanimiva za nas sedaj, ko bomo gostitelji, torej tudi predsedujoči v gibanju. To je čas, ko bodo morali biti opravljeni vsi preobrti in vse spremembe v skladu z novimi pogoji, pa tudi naraslimi težavami, ki pritiskajo na celotno gibanje, pa tudi vsako izmed njegovih držav posebej. Jugoslavija je pri nastajanju gibanja in v njegovem razvoju v prvih letih igrala zelo veliko vlogo. Izbira naše države za gostiteljico devetega srečanja šefov vsebuje tudi upanje, da bo znova pomagala k oživitvi delovanja gibanja, in k temu, da bo to izšlo iz krize. Poprejšnja preučevanja kažejo, da bodo v prihodnje potrebne v načinu dela gibanja precejšnje spremembe. Predvsem je sedaj, v tem dramatičnem trenutku velike nuje, pa tudi odpiranja novih možnosti, nujno osredotočenje na ključne naloge. Pri tem ne bi smelo biti omahovanj niti pravih problemov pri iskanju prioritet.

Vsakršno odlaganje ponovnega proučevanja dela gibanja bi lahko imelo zelo težke posledice in bi privedlo pod vprašaj notranjo kohezijo. Vse težje notranje, ekonomske, socialne in politične krize v vse večjem številu držav ne dovoljujejo zavlačevanja. Izguba upanja, da bi v okviru gibanja lahko našli rešitve zanje, bi lahko hitro privedla do sklepa, da je izhod treba najti na drugačen način, se pravi zunaj gibanja. Čeprav je zdaj manj v nevarnosti neodvisnost držav, ki se hočejo same pojaviti pred močnejšimi partnerji s Severa v dialogu o reševanju svojih težav, so možnosti za uspeh v okviru širšega kroga držav vsekakor veliko večje. Akterji na Severu, pa naj gre za države ali za gospodarske organizacije, se predvsem čutijo dolžni nekaj storiti, ker so pod pritiskom velikega bremena, kakršni so problemi v odnosih med Severom in Jugom in zadevajo njihov gospodarski in politični interes. Prav globalne razsežnosti problema zadolženosti ustvarjajo možnosti za spodbuditev konstruktivnega dialoga. Te razsežnosti je mogoče zdaj najboljše izrabiti prav s kolektivnim in discipliniranim nastopanjem neuvrščanja držav kot enotnega in organiziranega dejavnika, ki lahko govori v imenu tretjega sveta.

To ne pomeni, da je problem mogoče rešiti na širokih večstranskih konferencah. Pred reševanjem pa je potrebno doseči politične sporazume o naravi in vseh drugih posameznostih operacij, ki naj bi privedle k odpravljanju zadolženosti v vsakem posebnem primeru. To je najbolj potrebno pri tistih državah, ki nimajo nikakršne možnosti, da v dvostranskih pogajanjih same ugodno rešijo problem

zmanjševanja dolžniškega bremena in končno tudi odplačila dolgov. Če nič drugega, je potrebno sprejeti enotno stališče, ki bi lahko bilo podlaga za pogajanja v vsakem posameznem primeru.

Praktično to pomeni, da bi bilo potrebno, da se glavna pozornost gibanja osredotoča na ta problem, to pa bi moralo vplivati že na delo devetega srečanja šefov v Beogradu. Tega vprašanja pa ni moč obravnavati le tako, kot da gre za meddržavni sporazum, saj po tej poti ni rešljiv, čeprav je tak sporazum nujen kot pomožno sredstvo. Gibanje bi zato moralo temeljito spremeniti svoje stališče do neposrednega ekonomskega sodelovanja z razvitimi državami. Zavrni je treba etatiistične predsodke o tem, da je kljub velikim razlikam v razvitosti glavni problem ohranjanje popolne formalne enakopravnosti za ceno neučinkovitosti sodelovanja in lastnega ekonomskega interesa. Ta formalizem je v takšnih primerih tudi sicer vselej lažen in v skrajnem primeru samo povečuje škodo za slabšega partnerja. V nasprotju s takšnim formalnim odnosom je nujno, da gibanje s svojo dejavnostjo pripomore k sklepanju takšnih ekonomskih sporazumov in oblik sodelovanja, ki bodo kar najbolj pripomogle k pospešitvi in krepitvi ekonomske rasti v manj razvitih državah.

Pri tem se ni moč dobesedno vzorovati pri tistih uspešnih azijskih državah, katerih posamezne gospodarske organizacije so se tako naglo razvile v tesni povezavi z naprednimi industrijami v razvitih državah in tako prispevale k splošnemu razvoju. To so lahko storile na način, ki so ga uporabile v danih okoliščinah z izrabo ugodnih trenutkov v posameznih mejah razvoja. Potem so zaradi svojih manjših razsežnosti, to pa velja posebej za nekatere izmed njih, imele možnosti, ki jih večje nerazvite države zdaj nimajo. Tu so omenjene samo kot načelni zgled za pravilne ocene in uporabe obstoječih možnosti.

V drugih državah in v drugih okoliščinah, pa tudi v drugem času je treba najti nove možnosti in originalne uporabe te iste logike. Posamezne države tega same ne bodo mogle tako zlahka storiti, vendar bi gibanje neuvršenih lahko začelo akcijo za nastajanje svetovalnih centrov, ki naj bi olajšali odkrivanje pravega odgovora za vsak posamezni primer. Najpomembneje pa je osvoboditi se jalove in prazne kvazirevolucionarne retorike, ki je onemogočila ustvarjanje solidnih ekonomskih temeljev v velikem številu manj razvitih držav in s tem privedla pod vprašaj tudi tiste skromne pridobitve, ki so bile morebiti dosežene na političnem področju.

Tega, kar je bilo rečeno, ni treba pojmovati kot dajanje konkretnega recepta za ozdravljenje gibanja neuvršenih. Ta razmišljanja je treba pojmovati samo kot model razmišljanja o življenjskih problemih tega gibanja in vseh držav, ki jih to združuje. Središčno mesto je zato namenjeno ekonomski problematiki. To je storjeno zato, ker so ti problemi danes vsekakor najbolj urgentni. Seveda to ne pomeni, da so drugi obrobni. Tole razmišljanje se zvečine naslanja na izkušnje in opažanja ob uspehih in napakah v razvoju naše države. To ni niti naključje niti tega ne bi smeli pojmovati kot nekaj neprimerne za širši krog držav tretjega sveta. Med drugim tudi zato, ker je Jugoslavija vselej, ko je prispevala k razvoju gibanja neuvršenosti, od njegovih začetkov dalje, utemeljevala svoje predloge in stališča na svojih izkušnjah, ob ustreznem spoštovanju tega, da nobena izkušnja ne more biti dobesedno uporabna v drugih primerih. Brez takšnega naslanjanja na lastne izkušnje pa je vendarle komaj moč storiti nekaj več od ugibanja ali pa ostati v okviru prazne retorične fraze.